

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXVII

SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XXVII

THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE, HISTORY,
LITERATURE
AND ARTS
XI

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC–MANASIJA, AUGUST 20–21, 2019

Editorial Board

Stanoje Bojanin, PhD (Belgrade, Serbia); Zlata Bojović, PhD, full member of SASA (Belgrade, Serbia); Pavle Dragičević, PhD (Banja Luka, Republic of Srpska); Ekaterina Yakushkina, PhD (Moscow, Russia); Gordana Jovanović, PhD (Belgrade, Serbia); Viktor Savić, PhD (Belgrade, Serbia); Radoslava Stankova, PhD (Sofia, Bulgaria); Rada Stijović, PhD (Belgrade, Serbia); Jelica Stojanović, PhD (Nikšić, Montenegro); Ljiljana Stošić, PhD (Belgrade, Serbia); Wolfgang Steininger, PhD (Graz, Austria)

Editor-in-Chief
GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC
2021

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XXVII

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ
И УМЕТНОСТИ
XI

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 20–21. АВГУСТ 2019. ГОДИНЕ

Редакција

*др Сјаноје Бојанин (Београд, Србија); др Злајна Бојовић, редовни
члан САНУ (Београд, Србија); др Павле Драгичевић (Бања Лука,
Република Српска); др Јекатерина Јакушкина (Москва, Русија);
др Гордана Јовановић (Београд, Србија);
др Виктор Савић (Београд, Србија); др Радослава Сјанкова
(Софија, Бугарска); др Рада Симијовић (Београд, Србија);
др Јелица Симојановић (Никишић, Црна Гора); др Љиљана Симошић
(Београд, Србија); др Волфганг Шпајнингер (Грац, Аустрија)*

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2021

Издавачи
Народна библиотека „Ресавска школа“, Деспотовац
Институт за српски језик САНУ, Београд

За издаваче
Санела Симић
проф. др Софија Милорадовић

Рецензенти
др Станоје Бојанин (Београд, Србија)
др Злата Бојовић, дописни члан САНУ (Београд, Србија)
др Гордана Јовановић (Београд, Србија)
др Рада Стијовић (Београд, Србија)
др Љиљана Стошић (Београд, Србија)

ISBN 978-86-82379-86-7

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

ЗЛАТА Д. БОЈОВИЋ (Београд): *Десјоша Стефан Лазаревић и његово
доба у Летопису црквном Андрије Змајевића*

9

РАДИВОЈ Ђ. РАДИЋ (Београд): *Кад средњовековног човека заболи
зуб (Рецепти из медицинских љиручника)*

21

ЉИЉАНА М. ЈУХАС-ГЕОРГИЈЕВСКА (Београд): *Похвала као
микрожанр у српским житијима XIII и њрвих деценија XIV века*

33

ТОМИСЛАВ Ж. ЈОВАНОВИЋ (Београд): *Српски љрејиси
Теодосијевог Житија Светиога Саве у односу на Теодулов љрејис*

49

ЗОРИЦА С. ВИТИЋ (Београд): *Књижевноуметничке
карактеристике и утицаји Житија Светиога Пејра Аџионског*

79

ГОРДАНА М. ЈОВАНОВИЋ, МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ (Београд):
*О лексеми ошачасиво у љреводима житија Светиога Саве од
Доментијана и Теодосија на савремени српски језик*

95

МИРЈАНА Ж. БОШКОВ (Нови Сад): *О варијанти Констанининовог
родослова у Крусовољу, цетињском зборнику из средине XVIII века*

111

МИЛОШ Б. ИВАНОВИЋ (Београд): *Шта је Констанинин Филозоф
љрећушао у Житију десјоша Стефана Лазаревића?*

137

БОРИС Ж. БАБИЋ (Бања Лука): *Ко је био византијски рајник Фока
љоменути у Живоју десјоша Стефана Лазаревића од Констанинина
Филозофа?*

151

АНЂЕЛА Ђ. ГАВРИЛОВИЋ (Београд): *О љомену Кине у Житију
десјоша Стефана Лазаревића од Констанинина Филозофа*

163

АЛЕКСАНДАР Р. КРСТИЋ (Београд): *Ресавска звона и монашка
издаја – о једној вестии из Никољског и Бранковићевог летописа*

181

БОРИС С. СТОЈКОВСКИ (Нови Сад): *Српска десјојовина у делу
Марјина Сегона – неколико истјоријских ојсервацја*
203

БРАНИСЛАВ Ј. ЦВЕТКОВИЋ (Јагодина): *Порјреј десјоја
Стефана у Ресави: истјориографја и иконографја*
219

БРАНКА С. ИВАНИЋ (Београд): *Предсјаве обедовања и јрјезног
јосућа у Манасији. Други део: сјаклене боце манасијског јија*
255

МАРИЈА П. МАРИЋ ЈЕРИНИЋ (Београд): *Печайњак манасјира
Манасије у збирци Народного музеја у Београду*
269

ЛАРИСА О. ВИЛИМОНОВИЋ (Београд): *Химне Богородици у
срјској јоезији XIV и XV века. Прилог јроучавању кулја Богородице у
средњовековној Србији*
285

ЉИЉАНА Н. СТОШИЋ (Београд): *Исламски ујицај и
орјентализам у срјској умејносји од средњег века до данас*
315

МИЛИВОЈЕ С. СПАСИЋ (Београд): *Свети Сава у школским
уџбеницима*
343

ТРИБИНА „ОСАМ ВЕКОВА АУТОКЕФАЛНОСТИ СРПСКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ“, 22. АВГУСТ 2019. ГОДИНЕ

ИВИЦА С. ЧАИРОВИЋ (Београд): *Рим и Балкан јочейком XIII века.
Addendum*
361

ХРОНИКА

САНЕЛА Р. СИМИЋ (Деспотовац): *Хроника XXVII Дана
срјскога духовног јреображења. Вечни сјај десјојовог ореола*
377

ШТА ЈЕ КОНСТАНТИН ФИЛОЗОФ ПРЕЋУТАО У ЖИТИЈУ ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА?

Житије деспоџа Стефана Лазаревића Константина Филозофа у овом раду посматра се из перспективе која није уобичајена. Уместо да се анализирају подаци које дело доноси, покушавамо да одговоримо на питање зашто поједине догађаје његов аутор није поменуо, иако је вероватно знао за њих. Настојаћемо да утврдимо разлоге који су могли утицати на писца да одређене податке изостави из свог списка. Због спекулативности које носи овакав поступак покушаћемо да избегнемо доношење далекосежнијих закључака.

Кључне речи: Константин Филозоф, Стефан Лазаревић, житије, ћутање, извори, Бајазит I, Бранковићи, Угри.

Приликом анализе историјских извора историчари се најчешће труде да на основу података из њих реконструишу слику прошлости. Притом настоје да тачност информација у изворима провере упоређујући их са вестима које пружају друга врела. У овом раду ми ћемо кренути другим путем, те ћемо се послужити методом *ex silentio*.¹ Свесни смо да се приликом њеног коришћења мора задржати обзир. Отуда је јасно да се на основу ње мора избегавати доношење далекосежних закључака.²

За анализу смо одабрали *Житије деспоџа Стефана Лазаревића* Константина Филозофа. Истраживачи се слажу да је Константин Филозоф био изузетно добро обавештен, те да је његово дело веома поуздан извор.³ Потврду неких његових исказа налазили су и у ди-

* misaveritatem@gmail.com

¹ За пример коришћења поменуте методе у нашој историографији в. Р. Михаљчић, *Метода ex silentio. Примери из Душановог закона*, у: исти, *Изворна вредност старе српске грађе*, Сабрана дела, 5, Београд, 2001, 65–67.

² *Исџо*, 65.

³ St. Stanojević, *Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle*, Archiv für slavische Philologie 18, 1896, 412–472; М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Београд, 1975, 399–419; Д. Васин, *Константинин*

пломатичким документима.⁴ Познато је и да је саопштавао чак и податке који нису ишли у прилог његовом јунаку.⁵ Сматрамо стога да би било од користи утврдити зашто поменути писац прећуткује одређене догађаје који су му могли бити познати. Свесни смо да оваквим приступом у извесној мери улазимо у домен спекулација. Из тог разлога одговори које будемо пружили не могу се третирати као коначни. Мишљења смо да једно овакво разматрање може помоћи да боље разумемо Константиново дело. Најзначајније чињенице које је Константин пропустио да помене могле би се поделити у три групе и тичу се односа кнеза и деспота Стефана Лазаревића са султаном Бајазитом, породицом Бранковића и Угарском.

Посматрано хронолошки, први догађај на који ћемо скренути пажњу у вези са односом Стефана Лазаревића и Бајазита јесте састанак у Серу, на коме је султан окупио своје вазале, а који се одиграо највероватније у јесен 1393. године.⁶ Константин ниједном речју не помиње овај скуп. На то је Марко Шуица већ скренуо пажњу.⁷ Не могу се пронаћи у његовом делу чак ни алузије на овај изузетно значајан догађај. Обавештења о састанку у Серу срећу се у византијским изворима. Најраније сведочанство о овом догађају оставио је цар Манојло II (1391–1425) у говору насталом 1408. или 1409. године поводом смрти свога брата деспота Теодора I (1382–1407).⁸ Из Манојловог говора не сазнајемо прецизно ко је све присуствовао састанку. Наиме, он само уопштено бележи да су, поред њега и Теодора I, били присутни хришћански владари који су се уобичајено појављивали пред султа-

Философ као извор у новијој српској историографији, у: Антика и савремени свет: научници, истраживачи и тумачи, ур. К. Марицки Гађански, Београд, 2013, 151–156.

⁴ А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи у биографији деспота Стефана Лазаревића Констинтинина Филозофа*, у: Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности, VIII, ур. Г. Јовановић, Дани српскога духовног преображења, XXIV, Деспотовац–Београд, 2017, 72–87.

⁵ М. Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, 418–419.

⁶ Детаљније о том састанку в. J. Barker, *Manuel II Palaeologus (1391–1425): A Study in Late Byzantine Statedmanship*, New Brunswick – New Jersey, 1969, 112–120; С. Ђирковић, *Поклад краља Вукашина*, Зборник Филозофског факултета у Београду XIV–1, 1979, 158–161; М. Шуица, *Вук Бранковић и сасијанак у Серу*, Зборник радова Византолошког института XLV, 2008, 254–265. За датирање овог догађај в. М. Живојиновић, *Драгаши и Света Гора*, Зборник радова Византолошког института XLIII, 2006, 54, нап. 102.

⁷ М. Шуица, *Вук Бранковић и сасијанак у Серу*, 260, нап. 40. Аутор је с правом скренуо пажњу на то да се Стефанов сусрет са Бајазитом из 1398. године, који описује Константин Филозоф, не може поистоветити са састанком у Серу, како је то учинио Баркер, уп. J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 118–119, нап. 46.

⁸ J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 525–527; J. Chrysostomides, *Introduction*, in: *Manuel II Palaeologus, Funeral Oration on his Brother Theodore*, ed. J. Chrysostomides, Thessalonike, 1985, 29–31.

ном.⁹ Према речима византијског цара, намера султана била је да погуби све своје вазале. Истакао је да су хришћански владари били свесни Бајазитових намера, али да су сматрали да је већа опасност да не прихвате његово наређење. Знали су да он није могао миран да поднесе увреду или непослушност, због чега би био спреман на то да их потпуно уништи. Наводи, даље, Манојло да су султанови вазали пали у очајање када су видели да су он и његов брат Теодор I заједно на Бајазитовом двору, с обзиром на то да то нису очекивали. Страх је достигао врхунац када се појавио Манојлов нећак Јован VII Палеолог, стигавши из Селимврије. Потом је султан наредио једном од својих заповедника који је био евнух да током ноћи погуби све окупљене хришћанске владаре, запретивши да ће га погубити ако то не учини. Међутим, његов командант је оклевао да то учини, али га Бајазит није казнио, већ му је одао захвалност, пошто се покајао због своје првобитне одлуке. Након што је ископао очи и посекао руке поморцима Манојла II, послао је цара кући са поклонима. Задржао је пак код себе његовог брата Теодора, захтевајући да му преда своје најважније градове. Са деспотом Теодором у својим рукама Бајазит је преко Македоније отишао у Тесалију.¹⁰

Важне податке о састанку у Серу доноси и Лаоник Халкокодил у свом делу *Историје*, насталом негде између 1464. и 1468. године.¹¹ Према његовим речима, у Серу су се најпре нашли византијски цар Манојло II, његов брат деспот Теодор, владар Мореје, Стефан Лазаревић и Константин Драгаш. Затим бележи да је стигао са Пелопонеза Мамонас, бивши господар Монемвасије. Он је пред султаном оптужио деспота Теодора да му је нанео штету освајањем Монемвасије. Због тога се султан разбеснео на цара Манојла, подстакнут и приговорима његовог синовца Јована VII. Писац наводи да се причало да је Бајазит хтео да погуби цара Манојла, али да се убрзо предомислио. На њега је утицао Али, Хајрединов син,¹² који му се са много новца удварао. Под утиском онога што се догодило, Бајазитови вазали су се међусобно договорили да више не долазе на Порту. Како би се споразум учврстио, дошло је, по Халкокондиловом сведочењу, до договора о браку између

⁹ Manuel II Palaeologus, *Funeral Oration on his Brother Theodore*, 136–137.

¹⁰ Manuel II Palaeologus, *Funeral Oration on his Brother Theodore*, 136–143; J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 114–118.

¹¹ A. Kaldellis, *The Date of Laonikos Chalkokondyles' Histories*, Greek, Roman and Byzantine Studies 52, 2012, 111–136.

¹² Реч је о Бајазитовом великом везиру Чанадарли Али-паши, в. L. Chalkokondyles, *The Histories*, 1, trans. A. Kaldellis, Cambridge–London, 2014, 498; *The Encyclopedia of Islam*, 1, ed. H. R. A. Gibb, J. H. Kramers, E. Lévi-Provençal, J. Schacht, B. Lewis, Ch. Pellat, Leiden, 1986, 394.

цара Манојла II и ћерке Константина Драгаша. Побуна је требало да почне кад се брак склопи. Халкокондил даље истиче да је цар Манојло побегао од султана и након четири дана стигао у Цариград, док је Теодор I отишао на Пелопонез. Остали су се такође вратили кућама, добивши гаранције од султана. Наредног лета цар Манојло није дошао на Порту и поручио је Бајазиту да више никада неће доћи. Како то заиста није учинио, Бајазит је отпочео опсаду Константинопоља.¹³ Псеудо-Сфранцис, односно Макарије Мелесин у свом делу *Chronicon Maius*, насталом између 1573. и 1575. године,¹⁴ донео је вести о састанку у Серу, парафразирајући оно што је Халкокондил написао о истом догађају.¹⁵ Приповест сличну Халкокондиловој о овом састанку налазимо и у *Хроници о турским султанима*, делу непознатог аутора, највероватније из прве четвртине XVII века, а свакако насталог пре 1671. године.¹⁶ Једина важна разлика у односу на Халкокондилов текст је то што непознати аутор Јовану VII Палеологу приписује иницијативу за састанак на коме су се хришћански владари договорили да удруже снаге и нападну Бајазита.¹⁷

Да се приметити да Халкокондил, за разлику од цара Манојла, набраја поименично све учеснике скупа у Серу. Међу њима изричито помиње Стефана Лазаревића. Треба ипак рећи да је с правом изражена сумања у то да Халкокондилов списак учесника није потпун, те да је могуће да су били присутни и други српски вазали султана Бајазита.¹⁸ Податак истог аутора да су се на овом скупу хришћански владари договорили да се побуне против свог сизерена не може се проверити на основу других извора независних од његовог писања.¹⁹ Свакако да акција није могла бити повезана са склапањем брака између Јелене Драгаш и цара Манојла II с обзиром на то да је тај брак склопљен још фебруара 1392. године, те је јасно да није могао бити уговорен у Серу.²⁰ След

¹³ L. Chalkokondyles, *The Histories*, 128–131; *Историја српског народа*, II, Београд, 1982, 53 (С. Ђирковић); М. Шуица, *Вук Бранковић и сасијанак у Серу*, 261.

¹⁴ М. Николић, *Псеудо-Сфранцис о српским земљама*, Зборник радова Византолошког института XLIII, 2006, 128.

¹⁵ *Исџо*, 132.

¹⁶ *Byzantium, Europe and the Early Ottoman Sultans 1373–1513. An Anonymous Greek Chronicle of the Seventeenth Century (Codex Barberinus Graecus 111)*, transl. and annotated M. Philippides, New Rochelle – New York, 1990, 12, 14.

¹⁷ *Исџо*, 27–28; J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 118–119, нап. 46, чини се, исправно сматра да је код непознатог писца дошло до грешке, јер је Халкокондилову причу помешао са каснијим измирењем Манојла II и Јована VII.

¹⁸ М. Шуица, *Вук Бранковић и сасијанак у Серу*, 262; С. Ђирковић, *Поклад краља Вукашина*, 160.

¹⁹ J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 118–119, нап. 46.

²⁰ J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 99; И. Ђурић, *Сумрак Византије. Време Јована VIII Палеолога*, Београд, 2007³, 59.

догађаја после састанка ипак указује на то да су дешавања у Серу утицала на понашање одређених султанових вазала. Познато нам је да су се након скупа у Серу цар Манојло II и његов брат Теодор окренули отвореном супротстављању султану, који је у пролеће 1394. године отпочео опсаду Цариграда.²¹ По свој прилици, састанак у Серу довео је и до размимоилажења међу синовима краља Вукашина. Наиме, краљеви синови Андрејаш и Дмитар су у лето 1394. године отишли у Угарску, док је њихов брат краљ Марко остао верни султанов вазал.²² Држање према султану од 1394. године променио је и Вук Бранковић.²³ Запажено је и да је почетком 1394. Ђурађ II Балшић понудио Млечанима своје поседе које су држали Турци. С друге стране, Константин Балшић, Ђурђев брат од стрица, такође лојалан Бајазиту, заузео је крајем 1394. године Кроју, начинивши од ње своје упориште. Наредне године узео је учешће у султановом походу против влашког војводе Мирче.²⁴ Веран Османлијама остао је и Константин Драгаш, који је, као и краљ Марко, погинуо 17. маја 1395. године у бици на Ровинама.²⁵ Коначно, у годинама после састанка у Серу и кнез Стефан Лазаревић је био веран Бајазиту.²⁶

Јасно је, дакле, да је кнез Стефан био учесник састанка у Серу, чије су последице биле веома значајне. Зато је умесно поставити питање зашто о овом догађају не налазимо податке у Константиновом делу. Чини нам се мало вероватним да је једна овако драматична сцена могла остати непозната добро обавештеној особи каква је био Константин Филозоф. Као аргумент против наше тезе, могла би послужити чињеница да је Константин своје дело писао четрдесетак година након догађаја,²⁷ када су сећања на њега могла избледети. Мислимо да

²¹ J. Barker, *Manuel II Palaeologus*, 119–124; И. Ђурић, *Сумрак Византије*, 40–42, 74–76.

²² С. Ђирковић, *Поклад краља Вукашина*, 156–163.

²³ М. Шуица, *Вук Бранковић и састанак у Серу*, 264–265.

²⁴ С. Ђирковић, *Поклад краља Вукашина*, 160. За делатност Ђурђа II и Константина Балшића в. *Историја Црне Горе*, II/2, Титоград, 1970, 51, 55, 60–61 (И. Божић).

²⁵ *Константинов Филозоф и његов животи Стефана Лазаревића десетогодишњег српског*, прир. В. Јагић, Гласник Српског научног друштва XLII, 1875, 269–270; *Историја српског народа*, II, Београд, 1982, 53–55 (С. Ђирковић).

²⁶ *Константинов Филозоф*, 269–271; М. Пурковић, *Кнез и десетогодишњи Стефан Лазаревић*, Београд, 1978, 38–43.

²⁷ Различита су мишљења о томе када је Константин саставио житије посвећено деспоту Стефану. Према мишљењу Гордане Јовановић, дело је настало 1431. године, уп. Г. Јовановић, *Увод*, у: Константин Филозоф, *Живот Стефана Лазаревића*, деспота српског, Београд, 2009, 9. За исто датирање в. К. Куев, Г. Петков, *Събрани съчинения на Константин Костенечки. Изследване и текст*, София, 1986, 20. Више истраживача је сматрало да је дело настало између 1433. и 1439. године: Ђ. Сп. Радојичић, *Творци и*

то ипак није разлог, с обзиром на то да је, рецимо, битку на Ровинама из 1395. године, па и сукоб код Никопоља из 1396. описао веома живо.²⁸ Може се стога посумњати да је сматрао да би приповест о њој нарушила слику Бајазитовог готово очинског односа према Стефану Лазаревићу.²⁹ Такав њихов однос јасно се може уочити у вези са одласком српског кнеза султану у јесен 1398. године с намером да се оправда за своје поступке.³⁰ Тада је, по Константиновом писању, Бајазит прорекао будућност Стефану и дао му савете за успешну владавину.³¹ Могло би се рећи да је ова прича антипод оној везаној за састанак у Серу. Према српском кнезу Бајазит је 1398. године показао велику благонаклоност, док је неколико година раније био спреман да погуби све своје хришћанске вазале. Други разлог због кога се могао одлучити да изостави причу о скупу у Серу јесте чињеница што је јасно да српски кнез није након састанка пошао путем отпора према султану, упркос договору који је, по Халкокондиловом спису, постигнут. Наравно, вреди опет упозорити на то да тај пишчев податак не потврђују други извори. Ваља обратити пажњу и на то да Константин Филозоф у вези са учешћем кнеза Стефана, краља Марка и Константина Драгаша у бици на Ровинама истиче да су они то чинили из нужде. Уз то додаје да је краљ Марко уочи битке Константину Драгашу рекао: **аз глаголю и молю Господа кже Христианомъ быти помощъникъ, аз же пръвви въ мрътввиухъ на рати сеи да боудоу.**³² Писац је овим исказима јасно желео да оправда држање српских вазала у бици на Ровинама. Индикативно је да су то биле управо оне личности које су и након састанка у Серу остале верне османском владару. Могао би то бити извештај да је Константину било познато размимоилажење међу Бајазитовим вазалима после састанка у Серу. Наше размишљање за сада мора ипак остати само претпоставка.

дела сѣаре срѣске књижевности, Титоград, 1963, 223; Д. Богдановић, *Историја сѣаре срѣске књижевности*, Београд, 1980, 216–217; М. Кашанин, *Срѣска књижевност у средњем веку*, 396.

²⁸ *Константинов Филозоф*, 269–271.

²⁹ М. Шуица, М. Ивановић, *Историјска њерцејџија султана Бајазита I у делу Константинова Филозофа*, *Историјски часопис LXVIII*, 2019, 78–81; М. Благојевић, *Сродствена њерминологија и хијерархија владара у сѣисима Константинова Филозофа и његових савременика*, *Зборник радова Византолошког института XXXIX*, 2001–2002, 228–229.

³⁰ За хронологију овог догађаја в. М. Пурковић, *Кнез и десѣоѣи Сѣефан*, 53; *Историја срѣског народа*, II, 62–63 (С. Ћирковић); М. Шуица, *О години одласка кнеза Сѣефана у Севасѣију*, *Зборник радова Византолошког института L/2*, 2013, 806–809.

³¹ *Константинов Филозоф*, 267–269; М. Шуица, М. Ивановић, *Историјска њерцејџија султана Бајазита*, 80–81.

³² *Константинов Филозоф*, 269–270.

Слика султана Бајазита у Константиновом делу није једнострана, али је свакако претежно позитивна.³³ Како би га представио као праведног владара и часног ратника, писац је морао да заобиђе још неке информације. Примећено је да није споменуо масовно погубљење заробљених крсташа по Бајазитовој наредби након битке код Никопоља. Разлог за изостављање овог податка свакако је повезан са чињеницом да је кнез Стефан одиграо важну улогу на страни османског султана у овом сукобу.³⁴ Поред тога, такав податак нарушио би слику о Бајазиту као часном ратнику какву писац доноси у поглављу посвећеном поменутој бици.³⁵ Напоменимо да је слика Бајазита у Константиновом делу у нескладу са његовим приказивањем Турака као поробљивача српске земље.³⁶

Захваљујући својим заслугама према султану Бајазиту, кнез Стефан Лазаревић је добио највећи део области Вука Бранковића 1396. године, када су се Османлије коначно обрачунале са њим.³⁷ Тај податак је деспотов хагиограф такође пређутао. Несумњиво да је то учинио зато што је управо тај догађај био један од корена сукоба између Лазаревића и Бранковића.³⁸ Да се запазити да Константин уопште не помиње Вука Бранковића. Само неки његови подаци о стању након Косовске битке могли би се протумачити као алузија на држање Вука Бранковића према наследницима кнеза Лазара.³⁹ Такође, учени писац не наводи и да је Стефан Лазаревић после битке код Ангоре заточио Ђурђа Бранковића у Цариграду, што дознајемо из српских летописа и дела Мавра Орбина.⁴⁰ Први податак о непријатељском односу две породице даје говорећи о настојањима принца Сулејмана да спречи повратак Стефана у земљу након битке код Ангоре. Забележио је да су тада са османским принцем били Марини синови, који су се, по његовим речима, борили тада уз Турке, јер другачије није било могуће.⁴¹ Дакле, према Константиновом тумачењу, поступак Бранковића био је изнуђен. Описујући битку код

³³ М. Шуица, М. Ивановић, *Историјска њерцејција султана Бајазита*, 90–91.

³⁴ М. Шуица, *Бијка код Никопоља у делу Константинова Филозофа*, Историјски часопис LVIII, 2009, 114, 121.

³⁵ М. Шуица, М. Ивановић, *Историјска њерцејција султана Бајазита*, 83.

³⁶ В. Константинов Филозоф, 262–263, 272; М. Шуица, М. Ивановић, *Историјска њерцејција султана Бајазита*, 84, 90.

³⁷ М. Орбин, *Краљевство Словена*, прир. З. Шундрица, Зрењанин, 2006², 102; М. Шуица, *Вук Бранковић: слави и велможни господин*, Београд, 2014, 162–167; М. Динић, *Обласи Бранковића*, у: исти, *Српске земље у средњем веку*, Београд, 1978, 161.

³⁸ М. Динић, *Обласи Бранковића*, 170.

³⁹ М. Шуица, *Вук Бранковић*, 123.

⁴⁰ Љ. Стојановић, *Сџари српски родослови и леџојиси*, Сремски Карловци, 1927, 221; М. Орбин, *Краљевство Словена*, 104.

⁴¹ Константинов Филозоф, 280.

Трипоља, која се одиграла 21. новембра 1402. године,⁴² писац је назначио да је један турски војсковођа био задужен за то да надзире Ђурђеву верност цару.⁴³ Тиме је писац додатно истакао крајње подређен положај Бранковића у односу на принца Сулејмана.

Чини се да је Константин покушао да информације о сукобу Лазаревића и Бранковића сведе на најмању могућу меру. Прећутао је Константин и да су Бранковићи били уз Вука Лазаревића када се крајем 1408. године подигао против брата уз помоћ принца Сулејмана. Такође Бранковиће уопште не помиње ни када је даљи ток борби у питању, стављајући акценат на деловање Вука у савезу са Турцима. Услед турског притиска, деспот је морао да пристане да подели земљу са млађим братом.⁴⁴ Мавро Орбин је пак забележио да је Вук добио од „Турчина“ војску од 30.000 војника под командом Евреноса, са којим је у пратњи био Ђурађ Бранковић. Борбе су, по писању овог аутора, трајале читавих шест месеци. На крају је дошло међу браћом до споразума, по коме је Вук добио део државе на управу.⁴⁵ Дубровчани су се 18. марта 1409. године пожалили краљу Жигмунду (1387–1437) да је угарска војска спалила Приштину, због чега су њихови трговци претрпели велику штету.⁴⁶ Овај податак несумњив је доказ да су борбе током 1409. вођене и у области Бранковића. С тим у вези ваља напоменути да Константин Филозоф не наводи и да је деспот у ранијем ратовању против Бранковића 1403/1404. године опустошио област Ситнице, која је њима припадала.⁴⁷ Запажа се, дакле, да писац уопште не помиње офанзивне акције деспота Стефана према Бранковићима. Уистину, ваља рећи да на крају одељка посвећеном Вуковој побуни из 1408/1409. године Константин наводи да је деспотов брат са својим сестрићима служио Сулејману.⁴⁸ На тај начин је, чини се, само посредно назначио каква је била улога Бранковића у описаним збивањима. Изостављање података о учешћу синова Вука Бранковића у сукобима са деспотом Стефаном разумљиво је ако се има на уму да је своје дело написао у време владавине деспота Ђурђа Бранковића (1427–1456).⁴⁹

⁴² За датум битке в. Љ. Стојановић, *Сѣтари срѣски родослови и леѣоѣиси*, 221; *Исѣорија срѣског народа*, II, 68 (Ј. Калић).

⁴³ *Константијин Филозоф*, 282.

⁴⁴ *Исѣо*, 290–292; М. Пурковић, *Кнез и десѣоѣ Сѣефан*, 88–90; *Исѣорија срѣског народа*, II, 81–82 (Ј. Калић).

⁴⁵ М. Орбин, *Краљевсѣво Словена*, 105–106.

⁴⁶ J. Gelcich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Republicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest, 1887, 183–184; М. Динић, *Обласѣ Бранковића*, 171–172; М. Пурковић, *Кнез и десѣоѣ Сѣефан*, 89–90.

⁴⁷ Љ. Стојановић, *Сѣтари срѣски родослови и леѣоѣиси*, 221; М. Пурковић, *Кнез и десѣоѣ Сѣефан*, 76; *Исѣорија срѣског народа*, II, 75 (Ј. Калић).

⁴⁸ *Константијин Филозоф*, 292.

⁴⁹ За време настанка житија в. нап. 27.

Могуће је да је настајао да у свом делу не пружи превише простора сукобима између Стефана Лазаревића и његовог сестрића с обзиром на то да су они 1411. године превазишли своје размирице.⁵⁰ Уз то је, као што је добро познато, управо Турађ наследио деспота Стефана. Такође треба имати у виду да је Константин, чини се, осећао нелагоду када је писао о ратовању где су се на супротстављеним странама налазили чланови породица Лазаревића и Бранковића. Тако је у вези са ратом између деспота Стефана и његовог брата Вука нагласио да је он био незгодан, јер то није био сукоб са варварима, који се лако бије, већ са **КДИНОКОЛѢНЬНЫИМЪ**, дакле, са онима који припадају истом роду.⁵¹

Писац деспотовог житија није пренебрегао блиске везе Стефана Лазаревића и угарског краља Жигмунда. Како смо већ назначили, Константинови подаци о томе су већ подробно анализирани.⁵² Да се ипак приметити да није потпуно осветлио све појединости њиховог односа, на шта је Александар Крстић такође скренуо пажњу.⁵³ Треба указати на то да је исти аутор запазио да Константин краља Жигмунда ниједном не помиње по имену.⁵⁴ Описујући стање после Косовске битке, учени писац је истакао да беда није само претила од Турака, већ да су се и западни суседи, под којима је свакако мислио на Угре, спремали за рат.⁵⁵ На томе се, међутим, зауставио. Сачуване угарске повеље пак сведоче да су краљ Жигмунд и његови великаш и од 1389. до 1392. године неколико пута са својим трупима упадали на територију под влашћу Лазаревића.⁵⁶ Добро обавештени Константин Филозоф посветио је дужну пажњу споразуму који је деспот Стефан склопио са угарским краљем Жигмундом после Ангорске битке. Суштина договора двојице владара нам је на основу Константиновог исказа непозната, јер он само наводи да је деспот са краљевим посланицима „утврдио

⁵⁰ Љ. Стојановић, *Сѣпари срѣски зайиси и најѣиси*, IV, Београд, 1923, 23; *Истѣорија срѣског народа*, II, 116–117, нап. 20 (М. Благојевић).

⁵¹ *Константинов Филозоф*, 291.

⁵² А. Крстић, *Угри и срѣско-угарски односи*, 73–87.

⁵³ *Истѣо*, 73–77, 87.

⁵⁴ *Истѣо*, 75.

⁵⁵ *Константинов Филозоф*, 262.

⁵⁶ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/1, Budae, 1834, 515–516, 601, 610–611, 683; idem, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/2, Budae, 1834, 48, 418–420, 442; idem, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/4, Budae, 1841, 295, 666; L. Thallóczy, A. Áldásy, *A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, in: Magyarország melléktartományainak oklevéltára, 2, Budapest, 1907, 26–29, 32–33, 39–40, 99; E. Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, I (1387–1399), Budapest, 1951, 146–147, 150–151, 189, 194, 197, 245–247, 249, 262, 269, 278–279, 281–283; В. Трпковић, *Турско-угарски сукоби до 1402*, Историјски гласник 1–2, 1959, 96–112; П. Рокаи, *Краљ Жигмунд и Угарска љрема Србији љосле Косовске битке*, Глас САНУ 378, Одељење историјских наука 9, 1996, 145–150; А. Крстић, *Угри и срѣско-угарски односи*, 73–74.

љубав“. Даље, уистину, бележи да је измолио од Угара Београд, због чега је и начинио договор са њима.⁵⁷ Из пишчевих речи дало би се закључити да је реч о равноправном споразуму две стране.⁵⁸ Нама је ипак добро познато да је крајем 1403. или почетком 1404. године деспот Стефан постао вазал угарског краља, добивши заузврат Београд, део Мачванске бановине јужно од Саве и комплекс земље Детошевина, који се налазио у ваљевском крају.⁵⁹ Од територија које је деспот добио од краља Жигмунда Константин помиње, како смо назначили, само Београд.⁶⁰ Извесно је да он Мачву и Детошевину није сматрао превише битним да би их уврстио у спис.

Када је реч о сукобима из 1409. године, Константин Филозоф се није осврнуо и на чињеницу да је деспот током тих борби имао помоћ угарског краља Жигмунда. Поменули смо већ да су угарске трупе учествовале у борбама око Приштине. Други извори сведоче да су угарске трупе биле активне на деспотовој страни практично од почетка борби. Тамишки жупан Пипо Спано се већ крајем јануара 1409. године преко Ковина упутио у Србију како би се сукобио са Османлијама.⁶¹ Познато је и да је сам краљ Жигмунд, са трупама које је предводио мачвански бан Јован Моровићи, почетком маја 1409. кренуо да деспоту пружи помоћ.⁶² Могуће је да је у другој половини јуна краљ Жигмунд посетио деспота Стефана у Београду.⁶³ Изнета је претпоставка да је податак о угарском учешћу у борбама Константин изоставио, јер је деспот под притиском Турака морао да пристане на поделу земље.⁶⁴ Нама се чини и да је писац сматрао неадекватним да спомене деловање једне туђинске војске на страни деспота у сукобу против свог брата и Бранковића, који су имали подршку Турака. Сукоб је у извесном смислу представио као резултат неповољних околности, на које актери са српске стране нису

⁵⁷ *Константиновић Филозоф*, 284.

⁵⁸ А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 75.

⁵⁹ М. Динић, *Писмо угарског краља Жигмунда бургундском војводи Филију*, Зборник Матице српске за друштвене науке 14–15, 1956, 93–98; Ј. Радонић, *Споразум у Таши 1426 и српско-угарски односи од XIII–XVI века*, Глас Српске краљевске академије 187, 1941, 145–149; М. Пурковић, *Кнез и десиој Стефан*, 73–75; С. Ђирковић, „*Црна Гора*“ и *проблем српско-угарског граничног подручја*, у: Ваљево – постанак и развој градског средишта, Ваљево, 1994, 63–66, 68, 74–76; А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 75.

⁶⁰ А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 76.

⁶¹ *Magyar Történelmi tár*, Budapest, 1884, 226; Ст. Станојевић, *Рипо Спано (џрилог српској историји њочейком XV века)*, Београд, 1901, 9; *Историја српског народа*, II, 81 (Ј. Калић).

⁶² *Историја српског народа*, II, 81 (Ј. Калић); М. Пурковић, *Кнез и десиој Стефан*, 89.

⁶³ А. Крстић, *Угри и српско-угарски односи*, 83.

⁶⁴ *Историја*, 83.

могли да утичу. Сасвим је то било у складу и са карактером дела, иако оно није класично житије.

Занимљиво је да Константин наводи да су деспотове блиске везе са Угарском биле повод да султан Мурат II 1425. године нападне територију српске државе.⁶⁵ Није ипак навео да је деспот Стефан и тада добио помоћ из Угарске.⁶⁶

Константин Филозоф је једини извор који саопштава да је деспот Стефан на сабору у Сребреници званично прогласио Ђурђа Бранковића за свог наследника.⁶⁷ Претпоставља се да је тај сабор одржан у рудничкој Сребреници⁶⁸ 1425. или 1426. године.⁶⁹ С друге стране, он уопште не помиње да је деспот Стефан успео да обезбеди да његов наследник буде признат од угарског краља Жигмунда. Двојица владара су маја 1426. године склопила у Тати о томе уговор, који нам је данас познат на основу два познија преписа.⁷⁰ Према споразуму, краљ Жигмунд је пристао да у случају смрти деспота Стефана Лазаревића без законитих мушких потомака призна Ђурђа Бранковића за наследника српског престола, као и да га уврсти у ред угарских барона. Последње је повлачило за собом и наслеђивање деспотових поседа у Угарској. У том случају, међутим, угарској круни требало је да припадне Београд, као и Голубац, поседи у Мачви, Детошевина и неке тврђаве западно од реке Дрине. Подразумевано је и да нови владар буде у вазалном односу према угарском краљу.⁷¹ Узимајући у обзир жанр Константиновог дела, није изненађење што он не помиње конкретно склапање споразума. Међутим, у вези са споразумом из Тате не налазимо чак ни алузије на тај договор тамо где би се могле очекивати.

Тако је у вези са предајом Голупца Константин потпуно изоставио да помене краља Жигмунда. Према његовим речима, Ђурађ Бранковић је дошао до Голупца како би преузео град од тамошњег

⁶⁵ Констџантинџин Филозоф, 316–317; *Истџорија срџпског народа*, II, 212 (Ј. Калић).

⁶⁶ Ст. Станојевић, *Рџро Срапо*, 11; *Истџорија срџпског народа*, II, 212 (Ј. Калић).

⁶⁷ Констџантинџин Филозоф, 316.

⁶⁸ О месту одржавања сабора в. М. Динић, *За истџорију рударствџа у средњџовековној Србији и Босни*, II, Београд, 1962, 20.

⁶⁹ А. Веселиновић, *Држава срџпских десиџоџа*, Београд, 2006², 237; *Истџорија срџпског народа*, II, 214 (Ј. Калић).

⁷⁰ G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X/6, Budae, 1844, 809–813; Ј. Радонић, *Уговор у Таџи*, 117–118, 122–125, 179–185; Н. Лемајић, *Уговор у Таџи између десиџоџа Стефана Лазаревића и Жигмунда Луксембуричког*, Радџви Филозофског факултета Истџочно Сарајево 9/2, 2007, 443–448.

⁷¹ G. Fejér, *Codex diplomaticus*, X/6, 810–813; Н. Лемајић, *Уговор у Таџи*, 444–448; Ј. Радонић, *Уговор у Таџи*, 179–181, 184–185; *Истџорија срџпског народа*, II, 215 (Ј. Калић); С. Ђирковић, „*Црна Гора*“, 64–66; А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи или када је и како Београд џредаџи Уџрима 1427. године?*, *Истџоријски часопис LXI*, 2012, 116–117.

проблема око предаје града. Околности су биле такве да је отпора тешко могло бити.⁷⁹ Штавише, краљ Жигмунд је у писму папском легату кардиналу Хенрику од 27. септембра истакао да је поставио Ђурђа за владара у Рашкој и одмах му пружио значајну помоћ у борби против Турака.⁸⁰ Угарски владар је у једној другој својој исправи навео и да је устоличио Ђурђа за „деспота Краљевства Рашке и Албаније“, што је праћено полагањем вазалске заклетве верности и покорности српског владара према угарском сизерену.⁸¹ Орбин не доноси детаље о предаји града, али саопштава да је долазак угарског краља под Београд био од велике користи јер би Турци, да није било његове помоћи, заузели сву област која је била под деспотом.⁸² Помоћ угарске војске Константин такође не наводи ни у вези са догађајима после смрти деспота Стефана, иако му је угарско деловање на територији српске државе морало бити познато. Пре новембра 1427. године угарске трупе потиснуле су Турке, који су нападали манастир Раваницу.⁸³

Јасно се уочава да је важне догађаје после смрти деспота Стефана његов хагиограф представио тенденциозно, изостављајући одређене информације. Сматрамо мало вероватним да Константину није бар у основи био познат договор који је Стефан Лазаревић постигао са краљем Жигмундом. Није стога лако докучити зашто то није споменуо, оптуживши на неки начин краља Жигмунда да је готово насилно узео Београд. Показао је у извесном смислу антиугарско расположење, чији узрок не можемо поуздано открити. Можда је сматрао да у време кад се српска држава налазила под притиском Османлија није упутно инсистирање угарског краља на спровођењу договора. Из његовог дела јасна је пишчева снажна везаност за Београд, чија му предаја очито није лако пала, те се и у томе може тражити један од узрока. Тачан одговор за сада, чини нам се, није могуће пружити.

Супротан пут којим смо кренули у погледу тумачења *Житија деспота Стефана Лазаревића*, чини се, може открити неке значајне појединости које се тичу самог писца и његових ставова. Уједно нам могу ближе осветлити време у коме је његово дело настало. Разлози због којих је одређене информације изоставио ипак се не могу до краја одгонетнути. На уму се увек мора имати и карактер његовог дела. Без

1967, 103; *Историја српског народа*, II, 220 (М. Спремић); М. Спремић, *Деспот Ђурђ Бранковић и његово доба*, Београд, 1994, 96.

⁷⁹ А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи*, 125.

⁸⁰ *Deutsche Reichstagsakten unter kaiser Sigismund, 1427–1431*, ed. D. Kerler, Gotha, 1887, 72–74; А. Крстић, *Краљ Жигмунд у Борчи*, 119.

⁸¹ L. Thalloczy, A. Aldasy, *Magyarország és Szerbia*, 74–76.

⁸² М. Орбин, *Краљевство Словена*, 108.

⁸³ L. Thalloczy, A. Aldasy, *Magyarország és Szerbia*, 73–74; М. Динић, *За историју рударства*, II, 49; *Историја српског народа*, II, 220 (М. Спремић).

обзира на оно што смо запазили у нашој анализи, можемо рећи да је Константиново дело посвећено деспоту Стефану Лазаревићу ипак значајније због мноштва важних података које садржи него због онога што је писац прећутао.

Miloš B. Ivanović

WHAT THE CONSTANTINE THE PHILOSOPHER WAS SILENT ON IN THE HAGIOGRAPHY OF DESPOT STEFAN LAZAREVIĆ?

Summary

The historians agree that *The Hagiography of Despot Stefan Lazarević* by Constantine the Philosopher is a reliable historical source. However, the author did not mention some important events and data that were probably known to him. This paper aims to identify the reasons why this occurred. Such an information concern on Stefan Lazarević relationship with Ottoman Sultan Bayezid I, family Branković and Hungarians. Constantin's work does not contain any data about meeting of Ottoman vassals at Serres in autumn 1393. During that gathering Sultan Bayezid I wanted to kill his vassals, but he changed his mind. It is seeming that Constantine left out this episode because it would not fit into the picture of friendship between Stefan Lazarević and Bayezid I. Further, the writer avoided to mention Stefan's attacking actions against the family Branković. Thus, the hagiography does not contain fact that Prince Stefan got most of Vuk Branković's territory when the Ottomans defeated him in 1396. The reason for such an author's approach probably lies in fact that Stefan Lazarević and Đurađ Branković overcame their disputes in 1411. In addition, Đurađ succeeded his uncle Stefan to the throne. Finally, *The Hagiography of Despot Stefan* was written during Đurađ's reign. Close cooperation between Despot Stefan and Hungarian King Sigismund were reflected in Constantine's work. Despite that, he missed to mention that Hungarian ruler repeatedly sent military assistance to Despot Stefan. After his death, new Serbian ruler Đurađ Branković had to hand over Belgrade to King Sigismund in accordance with the earlier contract. On the other hand, Constantine presented this handover as result of Ottoman pressure. The origin of the author's negative attitude towards the Hungarians cannot be determined.

Keywords: Constantine the Philosopher, Stefan Lazarević, hagiography, silence, sources, Bayezid I, Brankovićs, Hungarians.